

Κυρά Φροσύνη - Η πουτάνα που έγινε «ηρωίδα» και...«καλλιμάρτυς»

Ο μύθος

Σύμφωνα με τον εθνικό μύθο (που διδάσκεται και στα σχολεία), η κυρά Φροσύνη ήταν ερωμένη τού γιου τού Αλί πασά, Μουχτάρ. Επειδή όμως ο Αλί πασάς, επιθυμούσε την Φροσύνη για τον εαυτό του, έστειλε τον γιο του σε εκστρατεία κι εκμεταλλευόμενος την απουσία του, προσπάθησε να κάνει την Φροσύνη δικιά του. Αυτή αρνήθηκε, μένοντας πιστή στον Μουχτάρ, κάτι που εξόργισε τον Αλί πασά, ο οποίος διέταξε τον πνιγμό της, μαζί με άλλες δεκαεπτά γυναίκες, στην λίμνη τών Ιωαννίνων.

Η εντολή του εκτελέστηκε στις 11 Ιανουαρίου 1801 κι έκτοτε η Φροσύνη καθιερώθηκε στην λαϊκή συνείδηση σαν ηρωίδα που αντιστάθηκε στον τύραννο, ενώ από την Εκκλησία ανακηρύχτηκε σε «καλλιμάρτυς» (όπως και οι υπόλοιπες δεκαεπτά γυναίκες που έπνιξαν μαζί της).

Ο μύθος περί έρωτος τού Αλί πασά για την κυρά Φροσύνη, πήρε σάρκα και οστά και μέσα από την ποίηση τής εποχής, με κυριότερο το ποιητικό έργο τού Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, «Κυρά Φροσύνη». Στα ακόλουθα αποσπάσματα, τα λόγια υποτίθεται ότι είναι τού Αλί Πασά ...

*«[...] Καθώς ανθίζει η μυγδαλιά με τα πολλά τα χιόνια,
άνθιζε μες στα Γιάννινα και η Κυρά Φροσύνη.
Χρυσή αχτίδα φεγγαριού στα σύννεφα κρυμμένη.
Μια μέρα την απάντησα. Εδιάβηκε σιμά μου.
Κι εθάμβωσαν τα μάτια μου. Κρυφή ανατριχίλα.
Μ' έσφαξε μες στα κόκκαλα...*

*[...] Επέρασε πολύς καιρός και πάντα στ' όνειρό μου,
την έβλεπα· τής άπλωνα τα χέρια να την πιάσω.
Και μώφευγε σαν τον αφρό στα δάχτυλα τού ναύτη...*

*[...] Είναι τρεις νύχταις που άγρυπνος, την βλέπω πάλι πάλι εμπρός μου.
Η σπίθα μου έγινε φωτιά, με καίει, με φλογίζει.*

Δεν είμαι Αλής Τεμπελενλής, δεν είμαι υιός τής Χάμκως,
αν ίσως στο κρεβάτι μου δεν την ιδώ να πέση...».

Η πραγματικότητα

Παρ' ότι η κυρά Φροσύνη ήταν υπαρκτό πρόσωπο, όπως και η ερωτική της σχέση με τον Μουχτάρ, εν τούτοις, η δακρύβρεχτη, «ρομαντική» και «ηρωική» υπόθεση, που επικράτησε στην νεοελληνική ιστορία, απέχει κάπως από την πραγματικότητα.

Ένα πρώτο στοιχείο, το οποίο αν και δεν αποκρύπτεται, εν τούτοις αποσιωπάται επιμελώς, είναι ότι η Φροσύνη ήταν παντρεμένη. Είναι απορίας άξιον, το πως η Εκκλησία καταδέχτηκε να βάλει στον κατάλογο τών «καλλιμαρτύρων», μια μοιχαλίδα και ειδικά σε μια εποχή, όπου τα ηθικά πρότυπα και όρια ήταν ιδιαιτέρως αυστηρά -πολλώ μάλλον, μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων. Επιπλέον, η μοιχεία και γενικότερα η οικειοθελής σύναψη σχέσεως με τον αλλόθρησκο κι αλλογενή κατακτητή, θεωρούνταν κατά κάποιον τρόπον, σαν μια πράξη δωσιλογισμού και προδοσίας. Βεβαίως, όπως για όλα υπάρχει εξήγηση, έτσι υπάρχει και γι' αυτό, η οποία θα αναφερθεί παρακάτω.

Η, ομολογουμένως, όμορφη Φροσύνη ήταν γόνος εύπορης οικογένειας και παντρεμένη από μικρή ηλικία με τον έμπορο και πρόκριτο Ιωαννίνων, Δημήτριο Βασιλείου. Ο σύζυγός της, λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων, αναγκάζονταν να λείπει για μεγάλα χρονικά διαστήματα στην Βενετία, έως ότου εγκαταστάθηκε και μόνιμα εκεί. Η Φροσύνη, που δεν ήταν και τόσο...πιστή σύζυγος, αρέσκονταν στις προκλητικές, για τα ήθη τις εποχής, δημόσιες εμφανίσεις και στην αναζήτηση ερωτικών συντρόφων. Έτσι, ανάμεσα σ' αυτούς που «παρέλασαν» από το «φιλόξενο» σπίτι της, ήταν και ο Μουχτάρ, ο μεγαλύτερος γιος τού Αλί πασά.

Ο Γάλλος βιογράφος τού Αλί πασά, Αλφόνς ντε Μποσάμπ, αναφέρει όσο πιο «κομπά» γίνεται: «[...] Είχε δυστυχώς παραιτήση τον συνήθη κατά τε την Ήπειρον και την λοιπήν Τουρκίαν βίον τών γυναικών, αίτινες διάγουσιν αποκεκλεισμένοι και αθέατοι εν τω οίκω· όθεν και είχεν αποβή η ψυχή και το ζώπυρον τής εν Ιωαννίνων κοινωνίας, όπου και οι σοβαρώτεροι άνδρες ελάλουν ενθουσιωδώς περί τής ευφυίας και τών θελγήτρων τής συναναστροφής της. Προς τοιούτον γόητρον δεν ηδυνήθη ν' αντισταθεί Μουχτάρ, ο πρεσβύτερος υιός τού βεζίρη, όστις και δεινώς αυτής ερασθείς απεφάσισε να την αποκτήση...» («Ο βίος τού Αλί πασά, βεζίρη Ιωαννίνων», Παρίσι, 1822).

Ο Βρετανός ιστορικός, Τζορτζ Φίνλεϊ, αναφέρει με τη σειρά του: «[...] Κατά την μακράν απουσίαν του συζύγου της, η οικεία της περικαλλούς Ευφροσύνης κατέστη το εντευκτήριον των ευπαιδευτών και πλουσίων νέων των Ιωαννίνων, εδέχετο δε αυτή ιδιαιτέρας επισκέψεις και πλούσια δώρα του Μουχτάρ πασά, χωρίς πολλήν προσπάθειαν όπως αποκρύψη την επονείδιστον σχέσιν. Η διαγωγή αυτή προκάλεσε μέγα σκάνδαλον, κι ελέγετο ότι υπάνδροι κυρίαι, των οποίων οι σύζυγοι απουσίαζον τόσον μακράν όσον ο της Ευφροσύνης, εμιμούντο την συμπεριφοράν της. Θύελλα αγανακτήσεως ηγέρθη μεταξύ χριστιανών ανδρών και μουσουλμανίδων υπάνδρων...» («Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως», τ. Α', κεφ. Γ').

Ο παράνομος ερωτικός δεσμός τής Φροσύνης με τον Μουχτάρ, φαίνεται ότι ήταν γνωστός στον στενό οικογενειακό της κύκλο, ο οποίος όχι μόνο τον ανέχονταν, αλλά τουναντίον τον ενθάρρυνε -για προφανείς ιδιοτελείς σκοπούς*. Ο Μουχτάρ όμως, διέπραξε ένα ολέθριο σφάλμα: Είτε γιατί ερωτεύθηκε την Φροσύνη, είτε γιατί εκτίμησε δεόντως τα ερωτικά της θέληττα, τής χάρισε το διαμαντένιο δαχτυλίδι τής συζύγου του.

[* Γράφει χαρακτηριστικά, σε ανέκδοτο υπόμνημα («Memoires sur la Grece et l' Albanie pendant le gouvernement d' Ali-pasha, par Ibraim-Manzour efenti», Paris, 1827, σελ. 174), ο γραμματέας τού Αλί πασά, Αθανάσιος Ψαλίδας: «Παράξενο πράγμα ήταν στα Γιάννενα σε μερικούς, όπου ατιμάζονταν ή τα παιδιά τους ή τα αδέρφια τους ή αι αδελφαίς τους από τούς πασάδες, οι οποίοι, αν εις την αρχή ελυπούνταν και εφάινονταν πως βάνουν το κεφάλι τους να αποθάνουν, ύστερον όμως την ατιμίαν εστοχάζονταν τιμήν, ετεντώνονταν και υπερηφανεύονταν εις την ατιμίαν τού ιδικού τους και εφοβέριζαν και τον κόσμον και ήθελαν να συμβουλευσουν και τούς άλλους και να δείχνονται στον κόσμο φρόνιμοι και έμπειροι σε όλα, οι νήπιοι και ανόητοι, και αγωνίζονταν να πλουτίσουν με την ατιμίαν τών ιδικών τους οι τρελλοί· και οι τίμιοι βλέποντες τα παρόμοια, ή έπρεπε διά να μην κινδυνεύσουν, να δαμάσουν την γλώσσαν τους, ή να τούς λεν καν ότι έχουν δίκιο σ' εκείνα που λεν. Ταλαίπωρη ανθρωπότητα σε πόσα άτοπα κατανταίνεις από κάτω από μια τυραννική κυβέρνηση...».]

Η «λαϊκή μούσα», εβρισκόμενη προφανώς, πιο κοντά στην ιστορική αλήθεια, μνημονεύει αυτό το δαχτυλίδι, μέσα από το δημοτικό τραγούδι «Τής κυράς Φροσύνης»...

«Τ' ακούσατε τι γίνηκε 'ς τα Γιάννενα, τη λίμνη,
που πνίξανε τοις δεκαφτά με την κυρά Φροσύνη;
Αχ, Φροσύνη παινεμένη, τι κακό 'παθες, καϊμένη!

Άλλη καμιά δεν τό 'βαλε το λιαχουρί φουστάνι,

πρώτ' η Φροσύνη τό 'βαλε και βγήκε 'ς το σιργιάνι

Αχ, Φροσύνη παινεμένη, και 'ς τον κόσμο ξακουσμένη!

**Δε σ' τό 'λεγα, Φροσύνη μου, κρύψε το δαχτυλίδι,
γιατί αν το μάθη ο Αλήπασας θε να σε φάη το φίδι;»...**

Η Φροσύνη, «εκτιμώντας» το πανάκριβο δώρο τού εραστή της, όχι μόνο δεν το έκρυψε, αλλά το πούλησε για να αποκομίσει χρήματα. Στο τέλος, το παιχνίδι τής τύχης, έφερε τον χρυσοχόο που το είχε στην κατοχή του, μέσα στο σαράι, όπου διαπραγματευόταν την πώλησή του στην...απατημένη σύζυγο τού Μουχτάρ! Έτσι, η σύζυγος τού Μουχτάρ πληροφορήθηκε έκπληκτη, μ' αυτόν τον τρόπο, το «κέρατο» που τής φορούσε ο Μουχτάρ με την Φροσύνη. Αυτή με την σειρά της, απαίτησε από τον πεθερό της, δραστικά μέτρα και λύσεις, έτσι ώστε να λάβει ηθική ικανοποίηση και να δημιουργηθεί αντίβαρο στον διασυρμό που υπέστη. Σε διαφορετική περίπτωση, απείλησε να εγκαταλείψει τον Μουχτάρ και το σαράι και να επιστρέψει στον πατέρα της -μαζί και η αδελφή της, η οποία φέρονταν να είχε ερωτικές σχέσεις με τον πεθερό της. Το όλο συμβάν, καταγράφεται και στο βιβλίο τού Τρύφωνα Ευαγγελίδη «Η ιστορία τού Αλί πασά» (1896). Παρομοίως, κι ο Φίνλεϊ, κάνει αναφορά στα παράπονα της συζύγου του Μουχτάρ, αναφέροντας ωστόσο και την φήμη, που έφερνε τον Αλί πασά, να είναι αυτός που ζητούσε την εκδίκηση, ως αποτυχημένος εραστής ο ίδιος.

Ο Αλί πασάς, είχε νυμφεύσει τούς δυο γιους του, Μουχτάρ και Βελή, με τις δυο κόρες τού πασά τού Βερατίου, Ιμπραΐμ. Ήταν δύο γάμοι, με σαφώς πολιτικοστρατιωτικά κριτήρια, όπου το συναίσθημα κι ο έρωτας, είχαν δευτερεύουσα σημασία. Αν λοιπόν, οι δυο αδελφές πραγματοποιούσαν την απειλή τους, θα επρόκειτο για ένα βαρύ πλήγμα για τον Αλί, καθώς θα έχανε έναν στρατηγικό και σημαντικό σύμμαχο, όπως επιβεβαιώνει κι ο γραμματέας του, Αθανάσιος Ψαλίδας.

Έτσι, ο Αλί πασάς, αν και διστακτικός αρχικά, διέταξε τον πνιγμό τής Φροσύνης στην λίμνη Παμβώτιδα τών Ιωαννίνων. Ίσως για να ρίξει στάχτη στα μάτια τού γιου του Μουχτάρ, αλλά και στις όποιες τυχούσες αντιδράσεις, διέταξε και τον ταυτόχρονο πνιγμό άλλων δεκαεπτά μοιχαλίδων και γυναικών «ελευθέρων ηθών» τών Ιωαννίνων (μεταξύ αυτών και μουσουλμάνων). Παράλληλα, διέταξε και την δήμευση τών περιουσιών τους, ενώ τα δυο μικρά παιδιά τής Φροσύνης έμειναν στον δρόμο, χωρίς κανέναν να τολμάει να αναλάβει την προστασία τους. Αξίζει να σημειωθεί, πως την Φροσύνη, την συνέλαβε προσωπικά ο ίδιος ο Αλί πασάς.

Σύμφωνα με τον Τρύφωνα Ευαγγελίδη, ο Αλί πασάς φερόταν να ήταν εξοργισμένος κι από το γεγονός ότι είχαν ανακαλυφθεί κάποιες επιστολές τής Φροσύνης, στις οποίες τον εξύβριζε (η γνησιότητά τους πάντως, ήταν αμφισβητήσιμη).

Πώς όμως η Φροσύνη έφτασε να θεωρείται σήμερα «ηρωίδα» κι ο θάνατός της, πράξη «αντίστασης» στον κατακτητή κι όχι συνέπεια ηθικής παρεκτροπής; Πώς έφτασε να αναγορευτεί από την Εκκλησία, «καλλιμάρτυς»; Κι από κι ως που αναγόρεψε σε «καλλιμάρτυρες» τις αλλόθρησκες μουσουλμάνες;

Το πράγμα έχει εξήγηση και η εξήγηση έχει όνομα: Ο «από Λαρίσης» μητροπολίτης Ιωαννίνων, Γαβριήλ Γκάγκας.

Ο συγκεκριμένος μητροπολίτης, όλως τυχαίως ήταν...θείος τής Φροσύνης. Ο Γαβριήλ, παρ' ότι τού ζητήθηκε από προκρίτους τής πόλης να μεσαλοβήσει στον Αλί πασά, με τον οποίον είχε πολύ καλές σχέσεις (διόλου παράξενο αυτό...), εν τούτοις δέχτηκε, αν και μεταξύ τών μελλοθανάτων, υπήρχε και η ανηψιά του. Μάζεψε όλο του το κουράγιο, καιρό αργότερα, όταν τα παιδιά τής Φροσύνης περιφέρονταν πια εξαθλιωμένα στους δρόμους κι αφού επισκέφθηκε τον Αλί πασά στο σαράι, τού πρόσφερε χρυσό και πλούσια δώρα (προφανώς από το «φιλόπτωχο ταμείο» τής μητρόπολης...), έτσι ώστε να τού επιτραπεί η επιμέλεια τών δυο μικρών παιδιών τής Φροσύνης, όπως κι έγινε.

Παρ' όλη την λιποψυχία τού μητροπολίτη Γαβριήλ, με πρωτοβουλίες τού ιδίου (λόγω τύψεων ίσως;), η Φροσύνη και οι υπόλοιπες δεκαεπτά γυναίκες «ελαφρών ηθών» (ήτοι πουτάνες), που την ακολούθησαν στην λίμνη, μνημονεύονταν στις επιμνημόσυνες δεήσεις ως «καλλιμάρτυρες» (κοντά στις χριστιανές και οι μουσουλμάνες!), ενώ ο ίδιος πάλι, όταν αργότερα δημιουργήθηκε το ελληνικό κράτος, ενέργησε ώστε η Φροσύνη, να αναδειχθεί κι ως «ηρωίδα» τού έθνους και τής Επανάστασης.

Μιλάμε δηλαδή, για την Φροσύνη και την...παραφροσύνη...